

barns relation till naturområden i staden

mattias sandberg

Denna artikel handlar om stadsbarns relation till naturområden i hemmets närhet. I ett par år har jag som doktorand satt mig in i frågor som rör barns vardagsliv. Ett särskilt fokus är riktat mot barns relation till naturmiljöer. Efter att ha talat om detta i olika sammanhang blir det tydligt att barns väl och ve väcker engagemang. Inte sällan jämförs den egna barndomen med förhållandena för dagens barn. Många upplever att barns möjlighet till utomhuslek har försämrats sedan de själva var små. Inte minst framstår datorn som syndabocken i dragkampen om barns begränsade fritid. Att påstå att »det var bättre förr» är dock en aning bedrägligt, för visst tycks det vara så att vi framförallt minns det som var bra? Eller kanske är det så att vi framförallt minns det, som utifrån vår vuxenblick, framstår som bra?

Vår omgivning har förändrats i en rad avseenden under 1900-talet, något som också fått återverkningar på barns uppväxtmiljöer. Exempelvis växer allt fler barn upp i storstadsområden i Sverige (Persson 2007). För flertalet hushåll har bostadsytorna ökat och många barn har idag egna rum. Även möjligheten till virtuell kommunikation och underhållning genom elektroniska media har ökat (Mediarådet 2008). Samtidigt tyder en hel del på att föräldrars oro för trafikmiljö och främlingar begränsar barns möjlighet att upptäcka sin omgivning på egen hand (Valen-

tine & McKendrick 1997). Vidare har det uppmärksammats att somliga barn är fullt upptagna med organiserade aktiviteter och att de därför får mindre tid över till mer spontana aktiviteter (Karsten 2005). Sammantaget bidrar detta till föreställningen om att barns kontakt med naturmiljöer är under förändring. Detta har fått den amerikanska journalisten och författaren Richard Louv att mynta begreppet »nature-deficit disorder» (Louv 2006). Med begreppet åsyftas att barn i framförallt västvärlden håller på att drabbas av »naturbrist» och att detta på olika sätt medför problem. Louv kopplar samman barns till synes minskade naturumgänge med ett försämrat hälsoläge i form av övervikt, koncentrationssvårigheter och depressioner. Forskning visar på att närheten till och vistelsen i grönområden kan reducera effekter av stress, lindra symptom för barn med ADHD, stimulera till lek samt förbättra koncentrationsförmåga och motorik (Taylor & Kuo 2006). Naturkontakt och utomhusaktiviteter har också uppmärksammats som arenor för möten mellan majoritetsbefolkningen och den växande andel personer med invandrarbakgrund i olika länder i västvärlden (Moshtat 2008, Johnson et al 2005, Seeland et al 2008). Den empiriska basen för hur vi i Sverige förhåller oss till naturområden och utomhusaktiviteter har dock varit tämligen svag, men håller nu på att stärkas med olika forskningsinsatser.

Den forskning som jag bedriver inom ramen för mina doktorandstudier är en del av ett växande forskningsfält kring barns »geografier» som bland annat berör levnadsförhållanden, vardagsliv, rörlighet och platsanvändning. Syftet med denna artikel är att särskilt uppmärksamma stadsbarns förhållande till naturområden i hemmets närhet. Detta mot bakgrund av den oro som finns för barns förmodat minskande naturumgänge. Artikeln baseras på ett utdrag av en licentiatuppsats där ett 40-tal tioåringar samt deras föräldrar i två bostadsområden, ett i Göteborg och ett i Stockholm, ingår (Sandberg 2009). Det ena området är ett medelklassområde, inom stadsdelen Härlanda i östra Göteborg, med blandad bebyggelse och upplåtelseformer. Det andra området är ett höghusområde, byggt under tiden för det så kallade miljonprogrammet, inom stadsdelen Kista i nordvästra Stockholm. Majoriteten av befolkningen där har invandrarbakgrund och arbetslösheten i området är högre än för Stockholmsområdet i genomsnitt. I studien ställdes frågor kring användning av närnaturområden, aspekter som hindrar respektive främjar detta samt vad naturmiljöer väcker för tankar och känslor hos barnen. Nedan kommer delar av resultatet att presenteras. Det kommer att handla om kojor, konkurrensen mellan olika fritidsaktiviteter samt likheter och skillnader mellan barnens aktiviteter i de båda områdena.

Kojor nära hemmet

Närhet till naturområden kan betraktas som särskilt betydelsefullt för att barn ska vistas där. Detta utifrån att barns geografiska räckvidd, åtminstone på egen hand,

är kortare än vuxnas. Barn har inte kort och de kanske inte tillåts att vara ute på vissa platser, under vissa tider. När det gäller vuxna görs uppskattningsvis mer än hälften av alla naturbesök i närheten av hemmet. Avståndet till naturområdet bör heller inte överstiga en kilometer för att det ska nyttjas frekvent (Hörnsten & Fredman 2000). Majoriteten av barnen som jag studerat bor inom ett par hundra meter från ett större naturområde, Delsjöområdet i Göteborg respektive Järvafältet i Stockholm. Dessutom har de båda bostadsområdena ett tämligen stort inslag av grönska kring husen. I de områden som jag studerat är den fysiska tillgängligheten till naturmiljöer god. Frågan som väcks då är om närheten till naturområden spelar någon roll för att barn ska vistas där?

Resultatet visar att barnen i båda områdena spenderar tid i den bostadsnära naturen. De leker, cyklar samt vistas där med både föräldrar och skola. Ett av de viktigaste motiven för att vistas i närnaturen är att bygga kojor eller att leka på platser som barnen på annat sätt gör till »sina egna». Barns intresse för kojor har också uppmärksammats i andra studier, både nationellt och internationellt (Kylin 2004, Sobel 1993). Kojan kan betraktas som en betydelsefull plats för barn att dra sig undan vuxenvärlden och för att forma en egen sfär. I skogspartierna som omger bostadsområdena finns det många spår av barns aktiviteter (figur 1). I intervjuerna med barnen framkom det dock att alla dessa spår inte nödvändigtvis var tecken på barns aktiviteter. Flera barn i Härlanda kände till var hemlösa höll till i skogsområdet och var de brukade ha sina tält och eldstad (figur 2).

Figur 1. En koja på Järvafältet. Foto: Mattias Sandberg 2008.

Figur 2. Barnen berättade att de mött hemlösa i skogen där de lekt. Under en promenad med barnen smög sig några fram och upptäckte att dagens tidning låg utanför tältet. Foto: Mattias Sandberg 2008.

Barnens kojor/egna platser låg vanligtvis tämligen nära hemmet vilket gör det möjligt att göra regelbundna besök. De barn som inte hade samma vana att vistas vid kojor på fritiden berättade istället om kojor som de hade byggt tillsammans med fritids eller med skolan. Genom den offentliga barnomsorgen har barnen fått stöd i att utveckla erfarenheter kring kojbyggen. Detta menar jag säger något om den positiva föreställning som finns kring barns aktiviteter i naturområden. I Norge har det genomförts nationella projekt vars syfte har varit att uppmuntra barns kojbyggande. I en artikel som berör dessa tolkas det som att vuxenvärlden betraktar barns »egen kultur» som hotad och därför är i behov av stöd (Kjørholt 2003).

Konkurrens mellan olika aktiviteter

Barns fritid beskrivs som allt mer schema-lagd och inrutad. Begrepp som tidspussel används för att illustrera småbarnsfamiljernas splittrade liv där de far mellan hemmet, arbetet, skolan och barnens fritidsaktiviteter (Tillberg 2001). Utifrån ett tidsgeografiskt synsätt kan en aktivitet på en plats sägas konkurrera ut en annan aktivitet på någon annan plats. Att träna fotboll tre gånger i veckan och sedan spela match på helgerna minskar rimligtvis utrymmet för lek utomhus av det mer spontana slaget. Utifrån samma logik kan möjligheterna att aktivera sig inomhus konkurrera ut utomhusleken.

Barnens fritidsaktiviteter ser tämligen olika ut i de områden som jag studerat. I

stort sett samtliga barn i medelklassområdet Härlanda ägnar sig åt minst en organiserad träning, så som idrott eller musik. I Kistaområdet är det endast pojkarna som har någon form av organiserad träning. Båda bostadsområdena erbjuder relativt goda möjligheter till idrottsträning. Dock innebär mångfalden av aktiviteter som barnen i Härlanda håller på med att de ofta skjutsas av föräldrar till andra områden för att träna det som inte finns tillgängligt på platsen, som hockey, simning, kampsport och så vidare. Sammantaget är bilden att barnen i Härlanda har mer schemalagd tid än dem i Kista. Detta resultat är i linje med andra studier som visar att barn i mer resurstarka områden oftare har organiserade träningar och att träningen vanligtvis sker utanför närområdet (Karsten 1998). Hur påverkar denna »upptagenhet» och vistelse utanför närområdet möjligheterna att vistas utomhus i hemmets närhet? Innebär det att barn får mindre tid över för närnaturvistelse? Trots att barnens fritid i Härlanda framstår som mer uppbounden så visar studien (Sandberg 2009) att de ändå har mer erfarenheter av aktiviteter i närnaturen, både med kompisar och med familj. En aktiv fritid med idrottsträning behöver alltså inte utesluta en aktiv fritid med lek i närnaturen.

Att ha gott om tid »över» behöver å andra sidan inte innebära att barnen spenderar mer tid utomhus. Detta då det också finns mycket att sysselsätta sig med inomhus. Barnen i båda områden har mycket att berätta om datorspel, om att chatta med kompisar över Internet och om olika TV-program. Så här uttrycker sig två av pojkarna i Härlanda när jag undrar vad Wow är för något:

Hampus: »*Det är World of Warcraft, har du inte hört det? Det är ett onlinespel.*»

Oskar: »*Det är hela världen, jag möter kisser hela tiden.*»

Dock tycks inte datorspelandet helt och hållet inskränka barnens utomhusvistelse. Många har begräsningar för hur mycket de får sitta framför skärmarna. En del föräldrar inskränker barnens tid genom att viss datortid ska kompenseras med motsvarande tid utomhus för lek. Utifrån barnens berättelser märktes det att de var medvetna om att ohämmat datorspel inte var accepterat av föräldrarna. Barnen i Kistaområdet berättade också om en annan slags restriktion, nämligen att de konkurrerade om tiden framför datorn med övriga familjemedlemmar.

Skillnader mellan områdena

Tillgängligheten till naturområden medför att barnen i de båda studerade områdena har erfarenheter av vistelse där. Dock finns det skillnader i barnens närnaturvistelse mellan de båda områdena. Barnen i Härlanda har mer erfarenhet av aktiviteter i närnaturen än barnen i det mer resurssvaga området Kista. Att barn boende i områden med olika socioekonomisk status inte har samma kontakt med naturmiljöer är något som också får stöd i en studie från Zürich (Seeland et al 2008). En möjlig förklaring till denna skillnad som framförs är att lågstatusområden i Schweiz och i många andra västeuropeiska städer ofta saknar grönområden. Här skiljer sig dock förhållandena åt i Sverige där många resurssvaga hushåll bor i bostadsområden byggda under miljonprogrammet, som även om de är tättbebyggda, ofta omges av grönska.

När det gäller vuxnas aktiviteter i naturområden så visar statistik från SCB skillnader mellan svenskar och invandrare. Dock påvisas även skillnader i friluftslivets inriktning och frekvens utifrån inkomst- och utbildningsnivå vilket gör det svårt att generellt säga något om skillnader utifrån den fyrkantiga uppdelningen mellan invandrare och svenskar. Skillnader i friluftsliv mellan olika grupper kan teoretiskt förklaras av skillnader i inkomstnivåer, i värderingar, vanor samt av diskriminering som på olika sätt hindrar deltagande i vissa aktiviteter (Emmelin et al 2005). Tolkning av resultatet i min studie lutar mot att det är vanor och normer hemifrån kring naturvistelse som ligger till grund för skillnaderna i barnens relation till närnaturen. Barnen i medelklassområdet där de flesta har svensk bakgrund är både aktiva med träning och med aktiviteter i närnaturen. Föräldrarna skjutsar till träningar, de sätter restriktioner för datorspelandet och barnen följer med dem på skogspromenader. Utöver detta har flera barn erfarenheter kring de naturmiljöer som omger familjernas fritidshus. Man kan kanske uttrycka det som att erfarenheterna från »fritidshusnaturen» också ger inspiration för aktiviteter i närnaturen. Även om barnen i Kistaområdet inte tycks ha lika stor erfarenhet så har de ändå vistats på Järvafältet i samband med skolans friluftsdagar (figur 3) samt i samband med picknick, grillning och bärplockning med familjen. Till exempel berättade Saba i Kista följande:

Jag tycker både och (på frågan om de helst vistas inomhus eller utomhus), min familj gillar naturen och skogen mycket och jag med. (...) På sommaren brukar jag, min mamma och syster plocka blåbär och hal-

lon. Det brukar vara hallon i Tensta, vi brukar promenera i skogen och plocka.

Även om Saba har vistats på Järvafältet på sin fritid så upplevde klassföreståndaren i Kista att barnen i klassen generellt sett var ovana vid att vistas i naturområden. Därav följde en känsla av ansvar för att introducera barnen i närnaturen genom promenader, utflykter och utomhusundervisning. Samma ansvar kände inte läraren i Härlanda som menade att barnen hade stor erfarenhet med sig hemifrån. Detta avspeglades bland annat i att barnen själva föreslog utomhusaktiviteter på till exempel »roliga timmen».

Ytterligare en punkt som tydligt skilde sig åt i barnens utsagor är upplevelsen av trygghet i närområdet. Barnen i Kistaområdet hade både gott och ont att säga om sitt närområde. Några av barnen påbörjade sin beskrivning av bostadsområdet med att framhålla det som otryggt. Somliga hade själva varit med om obehagliga situationer medan andra refererade till rykten om farliga människor. Det är svårt att säga i vilken grad detta påverkade barnens utomhusvistelse. Barnen i Kista vistades mycket utomhus i bostadsområdet ändå när de lekte på gården, cyklade eller promenerade till fotbollsträningen. Dock kan man fråga sig i vilken utsträckning föräldrarna uppmanar sina barn att vistas utomhus, ifall området förknippas med otrygghet? I en studie av tre segregerade områden i Amsterdam framkom att föräldrar i området med sämst rykte i många fall förbjöd barnen att leka utomhus (Karsten 2005).

Sammanfattningsvis framstår barns naturumgänge som ytterligare en aspekt som skiljer sig barn emellan i den segregerade

Figur 3. Friluftsdag Järvafältet, Stockholm (t v) och friluftsdag Delsjöområdet, Göteborg (th). Genom skolans friluftsdagar ges barnen runt om i Sverige liknande erfarenheter kring vistelse i naturmiljöer. Foto: Mattias Sandberg 2008.

staden. Alla barn i Härlanda har dock inte naturvanan med sig hemifrån. På samma sätt är inte alla barnen som tillfrågats i Kistaområdet ovana vid att vistas i närnaturen. Dock tycks slagsidan åt den ena eller det andra hållet smitta av sig så att en positiv attityd till naturvistelse sprids och förstärks i Härlanda, medan motsvarande inte riktigt tycks ske i Kistaområdet. Här skulle man alltså kunna tala om en form av grannskapseffekt med vilket det avses att beteenden och attityder till viss del »smittar» mellan barnen.

Avslutningsvis

I denna artikel har stadsbarns relation till närnaturen diskuterats. Ett genomgående tema har varit likheter men framförallt skillnader mellan barnens friluftsliv utifrån en jämförelse av två bostadsområden.

En medelklasskultur som kännetecknas av en föräldrarunderstödd aktiv fritid kan förklara den positiva anda som omgärdade barnens berättelser kring närnaturen i Här-

landa. I Kista kan en viss känsla av otrygghet kring närområdet, samt en mindre vana hos föräldrarna vid ett »traditionellt svenskt» sätt att nyttja naturen förklara att barnen hade relativt sett färre upplevelser av närnaturen. I detta avseende framstår skolans insatser som utjämnande av skillnaderna mellan de båda bostadsområdena. Många av Kistabarnens upplevelser av närnaturen kommer från skolans friluftsdagar, promenader och utomhusundervisning. Framförallt pojarna såg väldigt mycket fram emot en lägerskola som de skulle delta i. Viktigt att påpeka här är att även Stockholms innerstad var relativt okända marker för många av barnen. Läraren berättade om turer dit som verkligen väckt barnens fascination. Även om det mestadels är skillnader i barnens aktiviteter som uppmärksammats så finns det också flera gemensamma nämnare. Något som bland annat förenade barnens upplevelser av närnaturen var fascination inför i mötet av såväl vilda som tama djur.

Närhet till naturområden, avsaknad av

trafikhinder och allemansrätten är grundläggande aspekter vilka möjliggör barns naturkontakt. Att grönområden överhuvudtaget finns inom tätbebyggda stadsområden är dock själva grundförutsättning. Resultaten som presenteras här kan kopplas samman med diskussionen kring förtätningen av stadsrummet. Å ena sidan bör öppna ytor för lek och fysisk aktivitet betraktas som betydelsefullt och vägas in i överväganden i samband med bebyggelseexploatering. Å andra sidan kan man också fundera på barnperspektivet i förhållande till dålig boendestandard och trångboddhet som framstår som allt mer uppenbar i vissa utsatta stadsdelar, något som skulle kunna avhjälpas med fler bostäder. Utan att fördjupa denna diskussion vill jag med detta peka på beröringspunkterna mellan geografisk forskning kring barn och aktuella samhällsfrågor.

Avslutningsvis vill jag nämna ytterligare funderingar som väcks utifrån materialet, nämligen frågan som rör varför barnfamiljer bor där de bor. Barnen i Härlanda lyfter fram närnaturen som en positiv aspekt av sitt område. De var medvetna om att badsjöar, skogsområden för lek och lekplatser inte är något som alla barn har i närheten

av sina hem. De visade också upp en god lokalkännedom, både när de vant lotsade mig fram genom skogen i området men även då de återberättade namn på platser. Att föräldrarna reagerar emot planerad exploatering av grönområden talar för att de valt området bland annat för dess naturnära läge. I områden som Härlanda är det rimligt att anta, bland annat mot bakgrund av prisbilden på bostäder, att människor aktivt väljer att bosätta sig där. När det gäller höghusområden i storstädernas utkanter så finns det en föreställning om att det är på grund av bristande valmöjligheter som människor bosätter där. Dock vore det intressant att närmare studera hur människor i dessa ser på sin närmiljö och hur de ser på sitt boende ur barnens perspektiv. Även om boende i »betongförorterna» är missnöjda i vissa avseenden med sina kvarter så berörs ändå närheten till grönska som en positiv aspekt av att bo där (Daun 1980, Molina 1997). Många miljonprogramsområden ses som ett planeringsmässigt misslyckande. Kanske är ändå närheten till grönområden och trafikseparering kvalitéer som håller i längden – kanske inte minst ur barns perspektiv!?

Referenser

- Daun, Åke (1980) *Boende och livsform*, Tiden i samarbete med Folksam's sociala råd, Stockholm.
- Emmelin, Lars; Peter Fredman & Klas Sandell (2005) *Planering och förvaltning av friluftsliv – en forskningsöversikt*, Rapport 5468, Naturvårdsverket, Stockholm.
- Hörnsten, Lisa & Peter Fredman (2000) On the distance to recreational forests in Sweden, *Landscape and Urban Planning* 51(1): 1–10.
- Johnson, Y Cassandra; J M Bowker & H Ken Cordell (2005) Acculturation via nature-based outdoor recreation: a comparison of Mexican and Chinese ethnic groups in the United States, *Environmental Practice* 7: 257–272.
- Karsten, Lia (1998) Growing up in Amsterdam: differentiation and segregation in children's daily lives, *Urban Studies* 35(3): 565–581.
- Karsten, Lia (2005) It all used to be better? Dif-

- ferent generations on continuity and change in urban children's daily use of space, *Children's Geographies* 3(3): 275–290.
- Kjørholt, Anne Trine (2003) 'Creating a place to belong': girls' and boys' hut-building as a site for understanding discourses on childhood and generational relations in a Norwegian community, *Children's Geographies* 1(1): 261–279.
- Kylin, Maria (2004) *Från koja till plan. Om barnperspektiv på utemiljön i planerings-sammanhang*, Acta Universitatis agriculturae Sueciae. Agraria 472, Swedish University of Agricultural Sciences, Alnarp.
- Louv, Richard (2006) *Last child in the woods: saving our children from nature-deficit disorder*, Algonquin Books of Chapel Hill, Chapel Hill, NC.
- Mediarådet (2008) *Ungar och medier 2008. Fakta om barns och ungas användning och upplevelser av medier*, Mediarådet, Stockholm.
- Molina, Irene (1997) *Stadens rasifiering. Etnisk boendesegregation i folkhemmet*, Geografiska regionstudier 32, Kulturgeografiska institutionen, Uppsala universitet, Uppsala.
- Moshstat, Yusra (2008) *Med andra ögon. Naturmöten med invandrare*, Rapport 5808, Naturvårdsverket, Stockholm.
- Persson, Lotta (red) (2007) *Upp till 18 – fakta om barn och ungdomar*, Barnombudsmanen rapporterar BR2007:04, Barnombudsmanen, Stockholm.
- Sandberg, Mattias (2009) *Barn och natur i storstaden. En studie av barns förhållande till naturområden i hemmets närhet – med exempel från Stockholm och Göteborg*, Choros 2009:1, Institutionen för kulturgeografi och ekonomisk geografi, Handelshögskolan vid Göteborgs universitet, Göteborg.
- Seeland, Klaus; Sabine Dübendorfer & Ralf Hansmann (2008) Making friends in Zurich's urban forests and parks: the role of public green space for social inclusion of youths from different cultures, *Forest Policy and Economics* 11: 10–17.
- Sobel, David (1993) *Children's special places: exploring the role of forts, dens, and bush houses in middle childhood*, Zephyr, Tucson (Arizona).
- Taylor, Andrea Faber & Frances Kuo (2006) *Is contact with nature important for healthy child development? State of the evidence* (s 141–160), I C Spencer & M Blades (red) *Children and their environments: learning, using, and designing spaces*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Tillberg, Karin (2001) *Barnfamiljers dagliga fritidsresor i bilsamhället: ett tidspussel med geografiska och könsmissiga variationer*, Geografiska regionstudier 43, Kulturgeografiska institutionen, Uppsala universitet, Uppsala.
- Valentine, Gill & John McKendrick (1997) Children's outdoor play: exploring parental concerns about children's safety and the changing nature of childhood, *Geoforum* 28(2): 129–235.

*Mattias Sandberg är doktorand vid
Institutionen för kulturgeografi och ekonomisk geografi,
Göteborgs universitet.
E-post: mattias.sandberg@geography.gu.se*